KASBIY TA’LIMDA TA’LIM VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASINI TA’MINLASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Anorboyev Zulfiqor Baxodir o’g’li
Email:zulfiqoranorboyev7@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada kasbiy ta’lim tizimida ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlashning pedagogik mexanizmlari, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, ta’lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, amaliy mashg‘ulotlar samaradorligini oshirish hamda ta’lim natijalarini baholashga doir yondashuvlar asoslangan. Muallif tomonidan ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini tashkil etishning bosqichli pedagogik modeli taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy ta’lim, ishlab chiqarish, integratsiya, pedagogik mexanizm, kasbiy kompetensiya, amaliy mashg‘ulot, dual ta’lim, ish beruvchi, ta’lim sifati.

Kirish

Bugungi kunda mehnat bozorida yuz berayotgan o‘zgarishlar kasbiy ta’lim tizimining mazmuni va tashkil etilishiga yangicha talablarni qo‘ymoqda. Zamonaviy ishlab chiqarish jarayonlarida nazariy bilimlarga ega bo‘lishning o‘zi yetarli emas, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo‘llash, texnologik jarayonlarni tahlil qilish, muammolarni mustaqil hal etish va kasbiy faoliyatga moslashish qobiliyatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan, kasbiy ta’limda ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ta’lim muassasasida egallangan nazariy bilimlarning ishlab chiqarish amaliyoti bilan mustahkamlanishi ta’lim oluvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga, mehnat

faoliyatiga moslashuvini yengillashtirishga va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini samarali tashkil etish faqat amaliyot mashg‘ulotlarini korxonada o‘tkazish bilan cheklanmaydi. Buning uchun o‘quv dasturlarini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish, ish beruvchilarni ta’lim jarayoniga jalb qilish, amaliy topshiriqlarni real kasbiy vaziyatlarga yaqinlashtirish va o‘quv natijalarini hamkorlikda baholash talab etiladi.

Asosiy qism

Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining pedagogik mohiyati

Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi kasbiy ta’lim jarayonining nazariy, amaliy va tashkiliy tarkibiy qismlarini o‘zaro muvofiqlashtirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Uning asosiy maqsadi ta’lim oluvchilarda kasbiy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarni bir butun holda shakllantirishdan iborat.

Mazkur integratsiya quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

ta’lim mazmunini zamonaviy ishlab chiqarish talablariga muvofiqlashtirish;

nazariy mashg‘ulotlar va ishlab chiqarish amaliyoti o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash;

ish beruvchilarni o‘quv dasturlarini ishlab chiqish va takomillashtirishga jalb etish;

ta’lim oluvchilarning real kasbiy vaziyatlarda mustaqil ishlash tajribasini shakllantirish;

kasbiy tayyorgarlik natijalarini aniq mezonlar asosida baholash.

Integratsiyaning pedagogik samarasi ushbu yo‘nalishlarning alohida-alohida emas, balki yagona tizim sifatida tashkil etilishiga bog‘liq. Masalan, ishlab chiqarish amaliyotida bajariladigan topshiriqlar oldindan o‘quv maqsadlari bilan bog‘lanmasa, amaliy faoliyatning ta’limiy natijalarini baholash qiyinlashadi.

Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlash mexanizmlari

Kasbiy ta’limda integratsiyani samarali tashkil etish uchun bir-biri bilan bog‘liq quyidagi pedagogik mexanizmlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

1. Mazmuniy integratsiya mexanizmi. O‘quv fanlari va modullari mazmunini kasbiy faoliyatda uchraydigan vazifalar bilan muvofiqlashtirishni nazarda tutadi. Bunda nazariy bilimlar amaliy topshiriqlar bilan mustahkamlanadi, ta’lim oluvchiga o‘rganilayotgan bilimning kasbiy faoliyatdagi ahamiyati tushuntiriladi.

2. Tashkiliy hamkorlik mexanizmi. Ta’lim muassasasi, ishlab chiqarish korxonasi va ish beruvchi o‘rtasida hamkorlikni yo‘lga qo‘yishni qamrab oladi. Hamkorlik doirasida amaliyot dasturlari ishlab chiqilishi, mutaxassislar mashg‘ulotlarga jalb qilinishi va ta’lim oluvchilar uchun kasbiy muhit bilan tanishish imkoniyatlari yaratilishi mumkin.

3. Amaliy-faoliyat mexanizmi. Ta’lim oluvchilarning ishlab chiqarish jarayonlariga yaqinlashtirilgan topshiriqlar, loyihalar va amaliy mashg‘ulotlarda ishtirok etishini nazarda tutadi. Bunda xavfsizlik qoidalari va amaliyot uchun belgilangan talablar majburiy ravishda hisobga olinadi.

4. Pedagogik hamrohlik mexanizmi. O‘qituvchi va ishlab chiqarish ustasi ta’lim oluvchining faoliyatini kuzatadi, zarur tavsiyalar beradi va mustaqil ishlash darajasini bosqichma-bosqich oshirib boradi. Bunda pedagogik yordam tayyor yechimni taqdim etish bilan cheklanmay, muammoni mustaqil tahlil qilishga yo‘naltiriladi.

5. Natijaviy baholash mexanizmi. Ta’lim oluvchining bilim va ko‘nikmalari faqat nazariy savollar orqali emas, balki amaliy topshiriqlarni bajarish, texnologik jarayonlarga rioya qilish, muammolarni hal etish va ish natijasini asoslash orqali ham baholanadi.

Mazkur mexanizmlarning uyg‘unligi ta’lim jarayonini mehnat faoliyati talablari bilan bog‘lash va kasbiy tayyorgarlik natijalarini yanada aniqroq aniqlash imkonini beradi.

Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining mualliflik modeli

Yuqoridagi nazariy tahlil asosida kasbiy ta’limda ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini tashkil etishning quyidagi bosqichli modeli taklif etiladi.

Birinchi bosqich — diagnostik-tahliliy bosqich. Mehnat bozori va ish beruvchilar ehtiyojlari, kasbiy faoliyatga qo‘yiladigan talablar hamda ta’lim oluvchilarning mavjud tayyorgarlik darajasi o‘rganiladi.

Ikkinchi bosqich — loyihalash bosqichi. O‘quv dasturlari, amaliy mashg‘ulotlar va ishlab chiqarish amaliyoti mazmuni o‘zaro muvofiqlashtiriladi. Kutilayotgan natijalar hamda ularni baholash mezonlari belgilanadi.

Uchinchi bosqich — integrativ-amaliy bosqich. Ta’lim oluvchilar nazariy bilimlarini amaliy topshiriqlar, kasbiy vaziyatlar va ishlab chiqarish amaliyoti orqali qo‘llaydilar.

To‘rtinchi bosqich — hamkorlikda baholash bosqichi. O‘qituvchi va ishlab chiqarish mutaxassisi belgilangan mezonlar asosida ta’lim oluvchining ish natijalarini tahlil qiladi.

Beshinchi bosqich — refleksiv-takomillashtirish bosqichi. Aniqlangan kamchiliklar, ta’lim oluvchilarning fikrlari va ish beruvchilarning tavsiyalari asosida o‘quv dasturlari hamda amaliy mashg‘ulotlarni takomillashtirish yo‘nalishlari belgilanadi.

Modelning asosiy xususiyati integratsiyani faqat ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish bilan cheklamasdan, ehtiyojlarni tahlil qilishdan boshlab natijalarni baholash va ta’lim mazmunini takomillashtirishgacha bo‘lgan uzluksiz jarayon sifatida ko‘rib chiqishdan iborat.

Integratsiya samaradorligini baholash mezonlari

Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi samaradorligini baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Nazariy tayyorgarlik mezoni — kasbiy bilimlarni tushunish va ularni amaliy vaziyatlar bilan bog‘lay olish.

Amaliy faoliyat mezoni — kasbiy topshiriqlarni belgilangan talablar asosida bajarish.

Muammolarni hal etish mezoni — yuzaga kelgan vaziyatlarni tahlil qilish va maqbul yechimni asoslash.

Hamkorlik mezoni — o‘qituvchi, ishlab chiqarish ustasi va boshqa ishtirokchilar bilan samarali faoliyat yuritish.

Refleksiv mezon — bajarilgan ish natijalarini tahlil qilish va o‘z faoliyatini takomillashtirish yo‘llarini aniqlash.

Baholash natijalari ta’lim oluvchining individual rivojlanishini kuzatish, amaliyot dasturlaridagi kamchiliklarni aniqlash va pedagogik qarorlarni takomillashtirish uchun xizmat qilishi mumkin. Bunda mezonlar tegishli kasb yoki mutaxassislikning o‘ziga xos talablariga muvofiq aniqlashtirilishi lozim.

Xulosa

Kasbiy ta’limda ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta’minlash mutaxassislarni tayyorlash sifatini oshirishga qaratilgan muhim pedagogik yo‘nalish hisoblanadi. Uning samaradorligi ta’lim mazmuni, amaliy faoliyat, ish beruvchilar bilan hamkorlik va natijalarni baholash jarayonlarining o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq.

Maqolada taklif etilgan besh bosqichli pedagogik model integratsiyani tizimli tashkil etish, ta’lim oluvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash hamda o‘quv natijalarini izchil baholashga yo‘naltirilgan.

Modelni amaliyotga joriy etish uchun ta’lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasida aniq hamkorlik mexanizmlarini belgilash, kasbiy topshiriqlarni o‘quv natijalari bilan muvofiqlashtirish hamda baholash mezonlarini ishlab chiqish tavsiya etiladi. Taklif etilgan yondashuvning samaradorligi kelgusida tajriba-sinov ishlari va statistik tahlil orqali tekshirilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. Dewey J. *Experience and Education.* New York: Macmillan, 1938.
3. Billett S. *Vocational Education: Purposes, Traditions and Prospects.* Dordrecht: Springer, 2011.

4. Rauner F., Maclean R. (eds.). *Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research.* Dordrecht: Springer, 2008.
5. UNESCO. *Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET) 2022–2029.* Paris: UNESCO, 2022.